

УДК 347.23

Некіт Катерина Георгіївна,кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права,
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ DCFR ТА СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ (ТРАСТУ) В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Інститут права довірчої власності існує в нашій правовій дійсності вже більше десяти років, проте й до сьогодні визначення цього поняття законодавчо не закріплено, а навколо можливості та доцільності його існування точаться дискусії. Вперше поняття права довірчої власності було визначено у Законі України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19 червня 2003 року, у ч. 1 ст. 26 якого довірча власність визначалась як особлива форма договірних майнових відносин, яка регулює розпорядження платежами за іпотечними активами, переданими установником у володіння, користування і розпорядження управителю. Проте згодом дане положення було скасоване Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 15 грудня 2005 року, і, таким чином, легальне визначення довірчої власності в українському законодавстві на сьогодні відсутнє.

Стан дослідження теми. Проблемам довірчого управління та довірчої власності були присвячені праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як Р.А. Майданик, І.В. Венедіктова, Ю.В. Курпас, М.М. Слюсаревський, С.А. Сліпченко, О. А. Ієвіна, А. І. Смирнов, Л. Ю. Міхєєва, Д. В. Петелін, Н. Л. Платонова, А. М. Ненашев, І. В. Маркіна, Д. Ю. Колосов, С. Г. Колесникова, А. А. Жданов та інші. Проте поза увагою дослідників поки що залишаються особливості визначення правових понять, у тому числі, поняття довірчої власності (трасту) у так званих принципах DCFR (Принципи, визначення та модельні правила європейського приватного права. Проект загальної довідкової схеми).

Метою статті є дослідження поняття трасту за DCFR, порівняння узагальненого європейського підходу до визначення сутності трасту з позицією українського законодавця з цього питання, а також визначення специфіки континентальної моделі довірчої власності.

Виклад основного матеріалу. В українському законодавстві право довірчої власності визначається як «особливий вид права власності», проте, що саме вкладається в це поняття, у чому особливості цього різновиду права власності, залишається невизначеним. Спробуємо розібратись із сутністю поняття довірчої власності, проаналізувавши узагальнений підхід до визначення сутності цього поняття, запропонований авторами «Модельних правил європейського приватного права», які були створені саме для того, щоб «примирити правові системи цивільного та загального права», порівняти підходи до регулювання схожих інститутів та виявити «точки зіткнення» [1]. Це є особливо корисним щодо застосування трастів, породжених англо-американським правом та поширених з часом (із відповідним адаптуванням) у країнах права континентального.

Наведене у тексті DCFR визначення трасту узагальнює підходи до визначення цього поняття, які склалися у практиці європейських країн. Так, відповідно до ст. X.-1:201DCFR, траст – це правове відношення, в якому довірчий власник зобов'язаний управляти або розпоряджатися одним або більше активами (трастовим фондом) відповідно до умов, що регулюють це правовідношення (умовами трасту) на користь вигодонабувача або для досягнення суспільно корисних цілей. Згідно зі ст. X.-1:202DCFR, правові наслідки трасту виникають відповідно до правил Розділу 10 (Відносини з третіми особами), згідно з якими трастовий фонд повинен розглядатися як комплекс майна, відокремлений від комплексу майна самого довірчого власника і інших комплексів майна, які придбані довірчим власником або знаходяться в його управлінні.

Порівняння підходів європейських законодавців дозволяє виявити спільні риси, відображені у наведеному узагальненому визначенні.

Так, наприклад, згідно зі ст. 2011 Цивільного кодексу Франції, фідусія – це правочин, за допомо-

гою якого один або декілька установників передають майно (існуюче чи таке, що буде придбано в майбутньому), або його частку, фідучіарію (фідучіаріям), які відокремлюють його від власного майна для здійснення з обумовленою метою дій на користь одного або декількох бенефіціарієв. При цьому виникає так звана цільова власність. Всі угоди, що здійснюються з переданим в цільову (довірчу) власність майном є предметом самостійного обліку у фідучіарія [2].

Аналогічна французькій модель правового регулювання довірчої власності складається на сьогоднішній день у Румунії. Визначення фідучії в Цивільному кодексі Румунії (далі – ЦК Румунії) практично ідентичне визначенню, запропонованому французьким законодавцем. Так, згідно ст. 773ЦК Румунії, фідучія – це угода, за допомогою якої один або декілька установників передають одне або декілька майнових прав, існуючих або майбутніх, одному або декільком фідучіаріям, які діють з певною метою на користь одного або декількох вигодонабувачей. Ці права складають автономну майнову масу, відокремлену від інших майнових прав і обов'язків фідучіарія [3].

Якщо порівняти наведені визначення із визначенням англо-американського трасту (легальне визначення якого також відсутнє, але численні доктринальні визначення дозволяють з'ясувати сутність цього поняття), то у цілому виявиться ідентичність розуміння понять довірчої власності у європейських країнах та англо-американського трасту.

Доктринальні визначення, як правило, засновані на описанні структури зв'язків між суб'єктами трастових відносин. Так, Р. Давід зазначає, що траст встановлюється, за загальним правилом, за наступною схемою: особа, що засновує довірчу власність (*settlor of the trust*), обумовлює, що деяке майно управлятиметься однією або декількома особами (*trustees*) на користь однієї або декількох осіб – бенефіціантів (*cestuis que trust*) [4, с. 236].

За визначенням Р.Л. Наришкіної, траст – це така форма власності, де одна особа є власником майна, відчуженого їй іншою особою для певної мети, вказаної відчужувачем. Набувач є довірчим власником, і використовує придбане майно не зовсім вільно, а лише відповідно до цілей, вказаних довірцем (відчужувачем). Він здійснює своє право не для себе, а для інших осіб – вигодонабувачей [5, с. 37].

Кипрос Матрідіс розглядає траст як правовідно-
носини, за яких одна особа (засновник трасту) пе-
редає у власність іншій особі (довірчому власнику,
трасті) будь-яке майно або право з покладанням
на нього обов'язків по управлінню цією власністю

від свого імені як незалежного власника для отримання вигоди на користь третіх осіб (вигодонабувачей, бенефіціаріїв) [6, с. 24].

Аналіз існуючих доктринальних визначень трасту дозволяє дійти висновку, що суть трасту в його класичному розумінні зводиться до передачі засновником трасту, який є власником майна (settlor), свого майна іншій особі (особам) – довірчому власнику (trustee) для управління на користь вказаної засновником особи або осіб – бенефіціарів (beneficiary), або для досягнення визначеної засновником трасту спеціальної мети.

Такий самий підхід простежується й у Гаазькій конвенції «Про право, що застосовується до трастів, та їх визнання» від 1 липня 1985 р., відповідно до ст. 2 якої термін «траст» відноситься до правовідносин, створених за життя або на випадок смерті засновника, коли майно поміщається під контроль довірчого власника для цілей прибутку бенефіціанта або для іншої вказаної засновником мети [7, с. 85].

Отже, у Модельних правилах європейського приватного права знайшло своє відображення визначення трасту, яке розкриває сутність цього інституту у його як континентальному, так і англо-американському розумінні. Разом із тим, слід звернути увагу на той факт, що модель довірчої власності, запропонована європейськими законодавцями, відрізняється від її англо-американського аналогу. Незважаючи на те, що в обох випадках за допомогою цього інституту досягається одна й та сама мета, реалізація цієї мети забезпечується різними способами.

Траст англо-американського права має свою специфіку, що відрізняє даний інститут від довірчої власності в країнах континентальної правової сім'ї. В англійському праві історично склалося так, що при встановленні трасту виникають фігури двох власників – довірчого власника, який розглядається як «власник за загальним правом» і бенефіціарія, що є «власником за правом справедливості». При цьому частина правоможностей, а саме правоможності розпорядження та управління виокремленим майном, належить одній особі (довірчому власнику), а інша частина правоможностей – отримання вигод від експлуатації майна – іншій особі або особам (бенефіціаріям). Юридично ця конструкція опосередковується тим, що титул за загальним правом (legal title) щодо майна переходить до довірчого власника, і весь тягар власності покладається на нього, а титул за правом справедливості (equitable title) передається бенефіціарію.

Специфіка трасту обумовлена історією розвитку англійського права. Наслідком поділення англійського права на загальне право і право спра-

ведливості є можливість існування «розщепленої» власності. Якщо в континентальній правовій системі право власності розглядається як абсолютне і неподільне, що поєднує в собі «тріаду» правоможностей (володіння, користування і розпорядження), то в англійському праві принцип неподільності правоможностей, що входять до складу права власності, відсутній [8, с. 34-36].

Що стосується країн континентального права, то як у Румунії, так і у Франції при дослідженнях цього правового інституту підкреслюється, що при встановленні фідучії у цих країнах не відбувається «розщеплення» власності. Висловлюються думки про те, що при фідучії у фідучіарія виникає особливе право власності на передане йому в управління майно, проте, воно відрізняється від «абсолютного» права власності тим, що фідучіарій обмежений у своїх діях щодо майна розпорядженнями засновника. Фідучія характеризується як «обмежена договірна власність» («limited contractual ownership»), яка використовується лише для досягнення мети, встановленої фідучією та захищена від кредиторів фідучіарія [9].

Наслідком неможливості «розділення» власності в континентальному праві є неможливість «імплантації» у нього трасту в тому стані, у якому він існує в англо-американському праві. Тому в країнах континентальної правової системи інститут довірчої власності набуває специфічних рис. Так, у Франції й Румунії в таких випадках звертаються до інституту довірчої власності в іншому, «континентальному» її розумінні, коли «розщеплення» власності не відбувається, і у відносинах довірчої власності фігурує лише один юридичний власник – довірчий, який використовує передане йому майно з певною метою, після досягнення якої право власності на це майно переходить до первинного (фактичного) власника – засновника.

Що стосується самого визначення поняття права довірчої власності, то його можна вивести зі ст. X.-5:201DCFR, відповідно до якої «якщо це не обмежено умовами трасту або іншими правилами цієї Книги, довірчий власник має право вчиняти на виконання обов'язків з трасту будь-яку дію, яка: а) має право на законній підставі бути вчинена власником фонду; або б) може бути вчинена особою на користь іншої особи на основі повноваження». Тобто довірчому власнику передаються всі повноваження, якими володіє сам власник, що дає підстави говорити про те, що у якості особливого різновиду права власності під правом довірчої власності слід розуміти право власності на передане в довірку власність майно, обмежене умовами трасту чи законом та необхідністю діяти відповідно до визначеної установником трасту мети. Отже,

специфіка права довірчої власності полягає в тому, що воно обмежується не лише законом, але також і установником довірчої власності.

Аналогічну специфіку можна виявити і у підході українського законодавця до визначенні сутності довірчої власності.

Сутність відносин довірчої власності за цивільним законодавством України зводиться до того, що установник довірчої власності (як правило, власник майна) передає довірчому власникові на певний строк майно, наділяючи останнього відповідними правоможностями володіння, користування розпорядження вказаним майном, а довірчий власник, у свою чергу, зобов'язується за плату здійснювати від свого імені ефективне управління цим майном в інтересах установника або вказаної ним особи (вигодонабувача) (ст. 1029 ЦК України).

Специфіка права довірчої власності, як особливого виду права власності, за законодавством України полягає, у першу чергу, у тому, що межі права довірчої власності визначаються не лише законом, але й самим так званим номінальним власником (установником довірчої власності). Крім того, якщо, за загальним правилом, власник здійснює належні йому правоможності на свій розсуд, незалежно від інших осіб, і діє при цьому в своїх власних інтересах, довірчий власник при здійсненні управління переданим йому майном перш за все керується вказівками власника і діє виключно в його інтересах або в інтересах визначеного ним бенефіціарія.

При встановленні довірчої власності майно установника не відчужується, а лише передається довірчому власникові з певною метою, а саме, для використання його на користь установника або вказаного ним вигодонабувача, але не на користь самого довірчого власника. Тобто ніякої вигоди від переданого майна довірчий власник не отримує, набуваючи лише права на винагороду за належне виконання своїх обов'язків. Разом із тим, довірчий власник виступає в господарському обороті як власник, укладаючи з третіми особами будь-які правочини і здійснюючи інші акти по використанню майна та управлінню ним, а також по розпорядженню даним майном, з урахуванням встановлених установником або законом обмежень.

Висновки. Наприкінці зазначимо, що як у країнах цивільного, так і у країнах загального права, установник довірчої власності втрачає право власності на майно, яке передається в довірку власність, натомість, особливе право (право довірчої власності) на це майно виникає в довірчого власника. При цьому якщо в країнах англо-американського права при встановленні трасту виникають фігури двох власників – довірчого влас-

ника, який розглядається як «власник за загальним правом» і бенефіціарія, що є «власником за правом справедливості», відповідно, захист прав останнього забезпечується правом справедливості, то у країнах континентального права права установника довірчої власності та бенефіціарія забезпечуються за допомогою обтяження майна,

переданого в довірчу власність, низкою обмежень і цільовим призначенням [10, с. 18]. У такому варіанті довірка власність цілком відповідає принципам континентальної правової системи, і може ефективно існувати в українському законодавстві, про що свідчить досвід зарубіжних країн континентального права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рассказова Н.Ю. Модельные правила европейского частного права / Н.Ю. Рассказова. – М. : Статут, 2013. – 989 с.
2. Le code civil des Français. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT00000607072>.
3. CodCivilRomanieidin 10 martie 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dreptonline.ro/legislative/codul_civil_republicat_2011_noul_cod_civil.php#cartea3
4. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; [пер. с франц. В. А. Туманова]. – М. : Международные отношения, 1999. – 400 с.
5. Нарышкина Р.Л. Доверительная собственность в гражданском праве Англии и США / Р.Л. Нарышкина. – М. : БЕК, 1965. – 324 с.
6. Матридис К. Трасты в оффшорных зонах : практ. руководство [по использованию трастов на Кипре : схемы, образцы документов, законодательство, комментарии] / Кипрос Матридис. – Белгород : Крестьянское дело, 1997. – 120 с.
7. Фунтикова Н.В. О регулировании доверительной собственности и договора доверительного управления имуществом / Н.В. Фунтикова // Журнал российского права. – 2002. – № 12. – С. 83-87.
8. Жданов А.А. Возникновение и эволюция доверительной собственности в Общем праве / А.А. Жданов // История права и государства. – 2001. – № 7. – С. 189-198.
9. Adelle J.-Fr. Introduction of Fiducie: Impact on Assignment of Receivables as Security / J.-Fr. Adelle. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internationallawoffice.com/newsletters/detail.aspx?g=f3b70b56-da1e-49b0-89ac-8f128be98432/>.
10. Майданик Р.А. Природа довірчої власності як особливого об'єкта цивільних прав за законодавством України / Р.А. Майданик // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – №8 (46). – С. 16-23.

Некіт Катерина Георгіївна

ПРИНЦИПИ DCFR ТА СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ДОВІРЧОЇ ВЛАСНОСТІ (ТРАСТУ) В УКРАЇНІ

У статті досліджується поняття довірчої власності (трасту) за Модельними правилами європейського приватного права. Проаналізовано правове регулювання довірчої власності за законодавством деяких європейських країн. Проведено порівняння англо-американського трасту та континентальної моделі довірчої власності. Наведено рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання довірчої власності за законодавством України.

Ключові слова: довірка власність, довірче управління, траст, європейське приватне право.

Некит Екатерина Георгиевна

ПРИНЦИПЫ DCFR И СОВРЕМЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ ДОВЕРИТЕЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ (ТРАСТА) В УКРАИНЕ

В статье исследуется понятие доверительной собственности (траста) в Модельных правилах европейского частного права. Проанализировано правовое регулирование доверительной собственности по законодательству некоторых европейских стран. Проведено сравнение англо-американского траста и континентальной модели доверительной собственности. Даны рекомендации по совершенствованию правового регулирования доверительной собственности по законодательству Украины.

Ключевые слова: доверительная собственность, доверительное управление, траст, европейское частное право.

Nekit Kateryna Heorhiivna

THE PRINCIPLES OF DCFR AND THE MODERN CONCEPT OF FIDUCIARY PROPERTY (TRUST) IN UKRAINE

In this article the concept of fiduciary property (trust) in the Model rules of the European private law is investigated. Legal regulation of fiduciary property by the legislation of some European countries is analyzed. Comparison of an Anglo-American trust and continental model of fiduciary property is carried out. Recommendations about improvement of legal regulation of fiduciary property in the Ukrainian legislation are made.

Keywords: fiduciary property, trust management, European private law.